

JAK ASI MLUVILI NAŠI PŘEDKOVÉ?

Středověk lpěl přísně na dodržování rituálu, ať už společenského, náboženského, cechovního, rodinného atd. Dodržování rituálu byla základní povinnost. Kdo jej nedodržoval a porušoval zvyklosti, narušoval stabilitu. A takovýto jedinec musel být napraven.

Tento tradicionalismus ovšem vedl k neexistenci fyzické individuality.

Člověk se jako samostatný jedinec začal chovat až teprve s nástupem renesančního humanismu. Ve středověké společnosti měl každý od počátku své dané místo, svou úlohu a okolí od něj vyžadovalo určitý způsob života, chování a myšlení. V rozvrstvené společnosti hrál velkou úlohu pozdrav. Jeho základní formou byla úklona.

Existovala jich celá škála podle příležitosti a důležitosti zdraveného:

Lehkou úklonou s pohybem dlaně k srdci se zdravili sobě rovni urození.

Hlubší úklona platila za uctivější pozdrav (*host, žadatel, úcta výše postavenému*).
Pokleknutí na levé koleno a sklopení hlavy (*tento pozdrav se používal vůči vládcům, baronům nebo vysoce postaveným velitelům a vyjadřoval poddané postavení. Vstát bylo možno až na výzvu zdraveného*).

Posledním stupněm bylo **klanění se na kolenu** (*výraz naprostého poddanství, často spjaté s prosbou, zejména o milost*).

Smekání se jako pozdrav začalo praktikovat až v 15. století. Zato bylo hojně vyjadřování loajality **libáním prstenu** velmožům a prelátům.

Ženám se ruce nelíbaly, ale vyjadřovala se jim úcta větší úklonou než příslušelo jejich stavu.

I při oslovování nebo zmiňování určité osoby (např. v textu) platily přesné konvence: tak například měšťan měl být označován přízviskem "pochtivý", vladyka "slovutný", korouhevní pán "urozený". Žadateli příslušelo oslovovat žádaného "láska vašě" neboli "vaše laskavosti". Sociální diference se přirozeně promítala do vztahů vyšších a nižších tříd.

OSLOVENÍ

baťa, batěk, batík – důvěrné oslovení = bratr

jednička – jediná, oslovení milované ženy

jezdilec – zcestovalý člověk

vašě – velmi uctivé oslovení kohokoli významného

ľub – miláček

pěkníčka, pěknitká – kráska

srdečníček, srdečníčka – drahoušek

umělec – kdo něco umí, např. **umětedlný k boji**

valebný – mocný, silný, např. **valebný pán**

věd, uk – znalec > **práv uk** – právník

výtečný – sličný

vzvolená – vyvolená

zmlenec, zmlileček – miláček, milý

zmlilecě, zmlilečka – miláček, milá

zvěřinička – lichotivě o ženě

zvolenicě – vyvolená

Tak jak vám to jde? :-)

TĚLESNÉ POJMY

barba – plnovous
cink – bělmo
dučeje – hrtan, hlasivky
drobec – vnitřnosti
hlezo – kotník
hnát – kost, končetina
holeno – holeň
hrochadlný – vetčný, sešlý stářím
hýždě, hýže – hýždě
chřbet – hřbet
chřbetnicě, chřebetnicě – páteř
chúkanie – dýchání
churavý – hubený, neduživý
jahódka – horní část tváře, líce
játry – játra
kabelka – ústa
= "Stul kabelku!" – Zavři pusu!
klúb bedrní – kyčel
kršně – levá ruka
lanitva – čelist, tvář
leb – lebka
lysicě – pleš
mězený prst – prsteník
mozk, mozg – mozek, mícha, morek
nádobný – sličný, krásný
náruk – paže, rámě
nátbie – pas (těla)
nažžený – s vypáleným cejchem
noha – noha, střevíc, stopa
nos – nos, taky dlouhá špička obuvi
oplchlý – plešatý
pakost – neduh, neštěstí, svízel
palcieř – kštice, brada, obecně
porost těla
picný – dobře živený, tučný
plt, plet – kůže, pleť
pysk – ret, zobák, rypák
rozoký – šilhavý
roztylý – otylý
ručicě – ručka
sirce, sirdce – srdce
slych – sluch
sluch – ucho
smědý, ohořalý – snědý, opálený >
"Sluneční horkostí byla ohořalá."
sršatý – chlupatý
teřich, bachoř, břuch – břicho
zraky – oči
žila cnosti – smysl pro čest

Už víte, co je to ta „jahódka!?”

CITOSLOVCE A POSUNKY

Bu! – citoslovce hněvu
Hádaj! – Hle! Nuže!
Hara, hera! – Oj! Ojej! Och!
Náhle! – Marš! Hybaj!
Nastojte! – Pomoc! Běda! Ach!
Ně hav! – Sklapni!
Prdni v roh! – Zalez do kouta!
Reta! – Pomoc! Běda!
Stul kabelku! – Zavři pusu!
Sed, sedě! – Hle! Zde!
Tu nemáš proskoku žádného!
– To ti není nic platné! (próskok – váha, cena)
Vej, vé, ové, úvé! – Ouvej! Běda!
Ach! Hle!
Za plěšku nestojíš! – Nestojíš za
zlámanou grešli! (plěška – drobný peníz)
pošijek, poušek, pohubek – pohlavek
nebo facka

NADÁVKY

babitel – zbabělec, baba
cafúr – nadávka lidem, označených
za kacíře
haken – oblíbené potupné označení
(zvláště s přívlastkem slepý: **Mnozí
mistři sú hakni slepi**)
hltáč, jiedce – nenasyta, jedlík
holomek – mladík, sluha
hostík – mluvkva, pomlouvač
hrdláč, zjed – darmožrout, ničema
lap – hlupák
lež, ležka, lháč, lžek – lhář
neuka – nevzdělanec
neztravný – lakomý
novák – přistěhovalec, novousedlík
obludník, oklamač, oklamcě, omylník
– podvodník, rouhač
padúch – lupič, lotr
plíhal – nemoudrý, nevzdělaný člověk
poběhlec, otdělenec, opustitel
– odpadlík, zrádce, zběh
polehač, prázdňík – lenoch, zaháleč
veršovnik – básník (není nadávkou)
přebojník, přebojovník – zbojník
přemrzutý – šeredný
přežest – postrach
ród – neotesanec, nevychovanec
rohan – beran > paličák
rušikvas – kdo ruší hostinu

skupec – *lakomec*
smělnicě – *smělá, drzá žena*
solěř – *špatný, zkažený člověk*
spálnivec – *spáč, ospalec*
stlúpec – *sloup > hlupák*
stonek – *dřevo > hlupák*
teřicháč – *břicháč, pupkoun*
tkáčě, túlač, túlař – *tulák, člověk bez domova*
trávcě – *rozhozovač, marnotratník*
trhlena, trlík, trlek – *pomatenec*
trženec, tržený – *šílenec*
třepačka – *(hadr na čištění koní) = podkoní*
třpaslek – *trpaslík, mrňous*
ubivcě – *vrah*
úklejě – *ouklej > klient*
ušák – *ušatec*
valpurga – *čarodějnice*
valpurt – *čaroděj*
veles – *démon, čert*
vila – *bloud – blázen, šašek*
vzteklec – *zuřivec*
prázdnomlucvě – *žvanil, mluvka*
báby žvavé – *drbny*

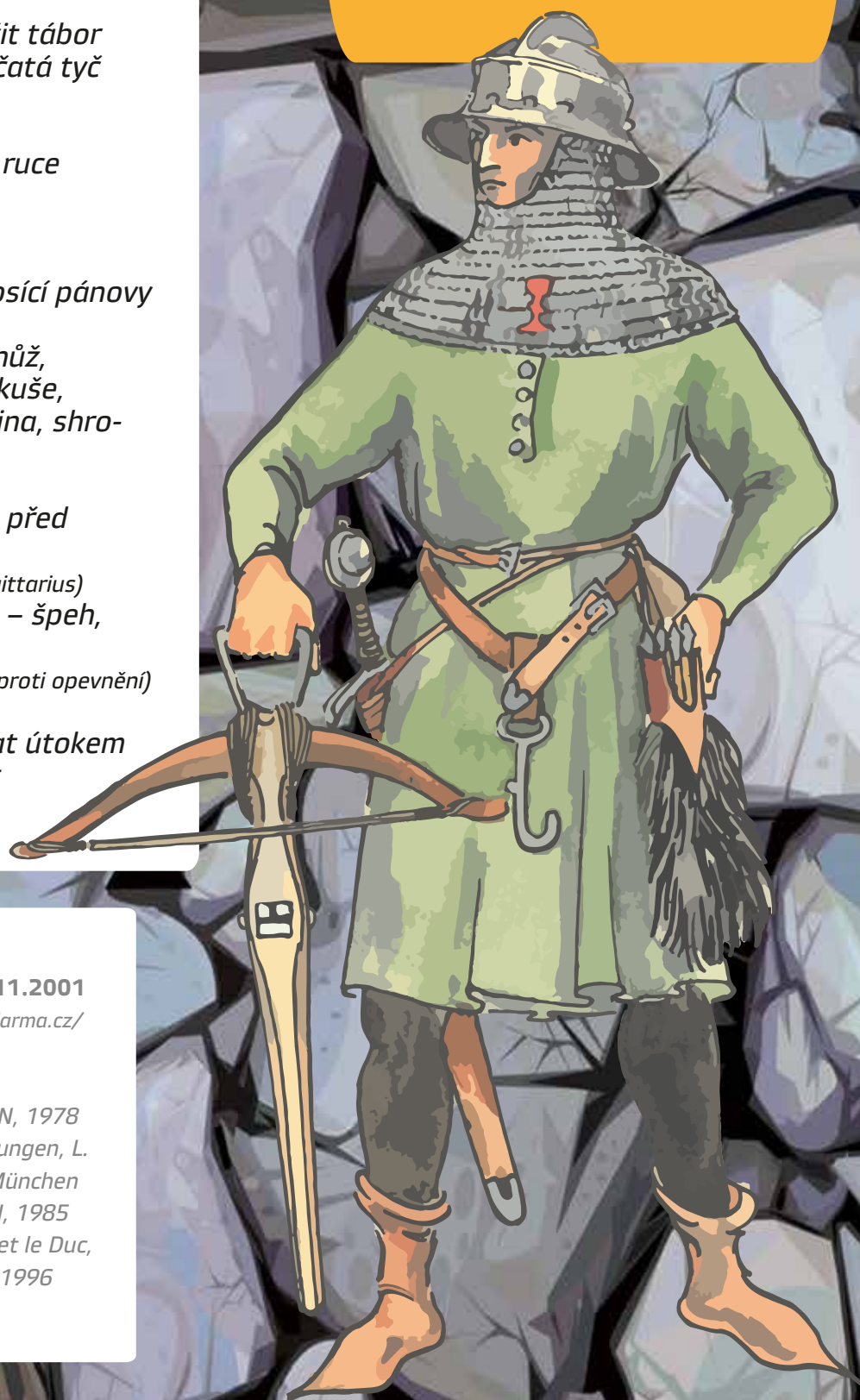
VÁLČENÍ – LOV A JINÉ

batoh – *bič > rána batožná*
běhanie, znik – *útěk*
bradla – *násyp nebo val opevnění*
býti brannú rukú – *být ve zbraní*
broný kuoň – *bělouš*
ceklovanie – *šarvátka*
celeúdný, údný – *kdo má všechny údy*
cketa, sketa – *kůň, zvíře, zbabělec*
cuk, pohnánie – *útok*
čacký – *statečný*
derlavý – *ostnatý (kyj, cep, zátaras)*
derstvo, zájem, bituňk – *kořist, lup*
dětečský – *statečný, udatný*
"Dosáhl jemu živého rohu." – *Šel do živého, do masa.*
"Když mu smrt dožže roha." – *Když bude mít smrt na jazyku.*
dráb – *žoldněř*
drabant, trabant – *pěší voják*
duha, modranina – *modřina*
fortna – *brána*
famfr – *zvuk bubnu, virbl*
harc – *srážka, potyčka*
harcovati – *najížděti do útoku*
hnánie – *jízdní útok*
honec – *jezdec předvoje, zbrojnoš*

hunškop – *ohlávka*
húže, húž, húžev – *provaz, houžev*
hynšt – *kůň, hřebec*
jhráti – *zápasit v turnaji*
láje – *smečka psů, tlupa, sebranka*
lákava – *léčka,*
lésa – *rohož, proutěný štít*
lom – *hluk, boj, porážka*
lomezitel – *zápasník*
lovba – *lov, úlovek*
lučenie – *hod, vrh*
ľud těžký – *těžkooděnci*
ľud pěší – *pěchota*
ľud oděný – *ozbrojenci*
ľút – *krutost, divokost*
ľútbu tvořiti – *vyhrožovat*
ľútě, lítě – *hrozně, velmi*
marštal – *stáj*
měčeti – *bít, tlouci*
náběh – *nájezd, útok, nával*
nálep – *jed na zbraně, zbraň jím potřená*
nálich – *něco neočekávaného, přepad*
nápad – *napadení, útok,*
násadišče – *násada, topůrko, hrot šípu nebo kopí*
násěč – *sekera s širokým ostřím*
návist – *náklonnost, přízeň, láska*
navstati – *povstati proti*
nazvanie – *jméno, nápis*
nesdobizna – *zlý čin, špatnost*
obháněti – *obléhat, dobývat*
obid – *urážka > obiděti -uraziti*
obloviti se – *získat velký úlovek*
obořiti – *zaútočit,*
obrazenie – *hradby*
oružie – *válečná výstroj, nářadí*
ostojcě – *vítěz, kdo obstál*
ostřehač, ostrahovatel – *strážný*
ostřieci – *ochránit*
otlúčenec – *propuštěnec z vojenské služby*
otporník, otpórcě – *odpůrce, protivník*
pakosta – *záškodník*
pobitie – *boj, vítězství*
počstivé – *čest, dobré jméno*
podvrci – *připravít se k boji*
póchod – *původ*
pojiti – *vytáhnout do boje, dát se do pohybu*
polap, polapenie – *uloupení, loupež*
postat – *družina*
potkánie – *setkání, utkání, boj*
potžka – *spor, bitka*
povada – *hádky, chyba, vada*
povrci – *odhodit, zavrhnout, porazit*

poval – porážka, pobití,
próboj – rvačka
přiklačovati – přepadat, lovit
ze zálohy
připřeta – strach, hrůza
ráz – úder, rána
rejthar – jezdec, jízdní voják
retunk – pomoc, záchrana
roponiti – kousat
rozmazati – rozdrtit
roztepati leženie – založit tábor
rožen – rožeň, bodec, špičatá tyč
ručnicě, pant – pouta
rujný kuón – bujný kůň
rukú oděnú – se zbraní v ruce
rumrejch – vřava, povyk
rúš – zkáza, pohroma
rydanie – řev, křik, hněv
ryněř – zbrojnoš, sluha nosící pánovy
zbraně,
náhončí řezák – lovecký nůž,
samostrělník – střelec z kuše,
kušíník sběř, sbor – družina, shro-
máždění,
sěčba – boj, bitva
sědadlník – sok v souboji před
právem (obvykle jízdním)
sagitář – lučištník (z lat. sagittarius)
zpytač, zpyták, zpytatel – špeh,
vyzvědač
ztek, nátek – zteč, útok (proti opevnění)
ztěkati – zběhnout
ztiakati, zlézati – dobývat útokem
ztlúci, zchvostati – pobít
zvíťezitel – vítěz

Kdyby jste zítra potkali
tohoto husitu, jistě byste
si s ním mohli povídat o tom,
jaké ty husitské války byly
a vše byste mu rozuměli :-)

ZDROJ:

Roman von Müschwerk 4.11.2001

<http://www.myschwerk.webzdarma.cz/>

[starocestina.html](#)

literatura:

Malý staročeský slovník, SPN, 1978

Historische Waffen und Rüstungen, L.

a F. Funcken, Orbis Verlag, München

Dějiny hmotné kultury, SPN, 1985

Encyclopédie médiévale, Viollet le Duc,

Bibliothèque de l'Image, 1996

a množství jiných ...